

HACILAR'IN EN ESKİ KÜLTÜRLERİ GERÇEKTEN ÇANAKÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK Mİ İDİ?

Refik DURU

Bundan otuz yıl kadar önce Hacılar'ın kazılmasıyla başlayan Anadolu Neolitik çağ araştırmaları, o günden bu yana yapılan kazılarla yeni boyutlar kazanmış ve kültür tarihinin bu çok önemli basamağı hakkında bilgilerimiz artmıştır.* Ancak buzullar sonrası bir kaç bin yıl içindeki oluşum ve değişimleri yine tam olarak bilmiyor ve doğal çevre koşullarına bağlı olarak, insanoğlunun ekonomik ve toplumsal yapısının gelişme sürecinin tam rekonstrüksiyonunu yapamıyoruz. Uzun bir zaman süresi içindeki gelişmelerin belgelerini toparlayabilmenin ve toplanan buluntuları doğru olarak değerlendirebilmenin çok güç ve bazen olanaksız olduğu düşünülürse, Neolitiği hazırlayan koşulların bilinmemesini ve bu büyük devrimin doyurucu bir tanımının yapılamamasını, değişimlerin ara basamaklarını ve hatta bunların sırasının doğru olarak saptanamamasını doğal karşılamak gerekir. Klasikleşmiş Neolitik tanımındaki ana öğeler, tarım ve hayvan yetiştiriciliğine dayalı besin üretimi, toplulukların bu üretim modeline bağlı olarak bir yerde sürekli oturmaları, ilk köylerin kurulması ve çanak-çömlek yapımının öğrenilmesi, artık Neolitiğin anlatımı için yetersiz ve bazen de gereksiz kalmakta ve çok defa kavramlar birbirine karışmaktadır. Önceleri Neolitiğin vazgeçilmez önşartı gibi görünen «üretim» bilinmediği, avcı ve toplayıcı düzenin sürdüğü yerleşim birimleri (Süberde Tel Mureybat, Lepenski Vir), tarım veya hayvancılıktan birinin olmadığı köyler (Çatal Höyük, Tel

* Bu makale 1987 yılında yazılmış ve İngilizce tercümesi, «Were the Earliest Cultures at Hacilar Really Aceramic?» *Anatolia and the Ancient Near East. Tahsin Özgüç'e Armağan* (Ed. Kutlu Emre, Machteld Mellink, Barthel Hrouda, N. Özgüç), Ankara, 1989, s. 99-105'de yayınlanmıştır.

Ramad), yiyecek üretimine geçilmesine rağmen çanakçömlek yapımının bilinmemesi (Çayönü, Jericho) yahut üretiminin olmamasına rağmen çanakçömlek varlığı (Beldibi) veya Neolitik için hiç akla gelmemesi gereken bir gelişmenin, maden kullanımının şu ya da bu şekilde öğrenilmiş olması (Çayönü, Tel Ramad) karışık olarak karşımıza çıkabilmektedir (*Esin 1979*, 12 v.d.d.). 50'li yıllarda, öğrenciliğimiz sırasında öğrendiklerimizin hemen tümü Neolitik için «olmazsa olmaz» değildir artık. Bu karmaşık görünüm gerçek olan bir durumun doğruya yakın şekilde saptanması mıdır, yoksa bu konulardaki araştırma ve değerlendirmelerin yetersizliğinden, belge toplama ve bilgi üretmedeki eksikliklerden mi yahut ta terminolojideki belirsizliklerden mi kaynaklanmaktadır, doğrusu karar vermek çok güç.

Bu yazımızda değineceğimiz çanakçömlek konusu, yukarıda belirttiğimiz gibi, Neolitik için artık şart sayılmamaktadır. Hatta çanakçömleği kullanmayan Neolitik aşamadaki toplumlar için 'Akaramik Neolitik - Çanakçömleksiz Neolitik' ayrımı arkeoloji literatürüne girmiştir. Ancak çanakçömleksiz oluş doğal bir gelişme basamağı sayılmamalıdır, başka bir anlatım ile bir toplum Neolitik başında çanakçömleksiz olabilirken, bir başkası bu çağa çanakçömleği bilerek girebilmektedir.

Akaramik Neolitik tanımı Hacılar kazısı ile Anadolu prehistoryasına girmiştir. 1960 yılında Hacılar'ın son kazı mevsiminde James Mellaart, IX. yapı katının altında, steril bir tabakanın ayrıldığı bir başka yerleşim sürecini ortaya çıkartmış ve 7 yapı evresi halindeki bu yerleşimde çanakçömlek bulamadığından, bu evreyi «Akaramik Hacılar Kültürü» olarak isimlendirmiştir. (*Mellaart 1961*, 70. v.d.). Bundan birkaç yıl sonra Çayönü Tepesi keramiksiz yerleşmeleri bulunmuş (*Çambel-Braidwood 1980*), Can Hasan III Höyüğü (*French 1972*) ve Süberde (*Bordaz 1968*) gibi merkezler bunu izlemiştir. Son on yıl içinde araştırılan Cafer Höyük (*Cauvin-Aurenc 1981; Cauvin 1982; Cauvin 1984; Cauvin-Aurenc 1986; Cauvin-Aurenc 1987*), Gritille (*Ellis 1983; Ellis 1984; Ellis 1985*), ve Nevali Çori ile Anadolu'nun en görkemli keramiksiz yerleşmesi Aşıklı Höyük'ü de bunlara katabiliriz (*Tood 1980*, 39 v.d.d.¹) Kazı

1 Bu makalenin yazıldığı tarihten bugüne, Anadolu'nun Keramiksiz Neolitik yerleşmeleri hakkındaki araştırma ve kazılar bir hayli artmıştır. Özel-

yapılan veya topraküstü buluntularına dayanılarak keramiksiz olduğu ileri sürülen merkezleri de dikkate alırsak (Roodenberg 1981; Roodenberg 1985), anlaşılmaktadır ki, Anadolu'da çanakçömleği bilmeyen Neolitik yerleşmelerin sayısı bir hayli çoktur. Gerek bu istasyonlar arasında, gerek bunlarla Anadolu'ya yakın komşu Kuzey Mezopotamya (Braidwood 1960, 38 v.d.d.) ve Kuzey Suriye Akeramik merkezleri (Cauvin 1972; Schaeffer 1962, 317 v.d.d.), hatta Güney Suriye, Filistin ve Ürdün gibi uzak komşu bölgelerin 'Prepottery Neolithic A ve B' kültürleri veren istasyonları (Contenson 1971; Kenyon 1960; Rollefson 1985) arasında, mimari, kırmızı boyalı tabanlar, kafatası kültü ve taş endüstrisindeki bazı benzerliklere daha önce de değinilmişti. Biz bu konularda yeni şeyler söyleyecek değiliz. Ancak son yıllarda, Hacılar çevresinde yaptığımız bazı araştırmalarda, Hacılar Akeramik kültürü olarak tanıtılan yerleşmeler hakkında değişik gözlemlerimiz oldu; yeni bazı arkeolojik belgeler bulduk. Aşağıda bu yeni buluntuları tanıtacağız.

1978-1988 yıllarında Burdur yakınlarındaki Kuruçay Köyünde yaptığımız kazılar sırasında Hacılar, doğal olarak çok ilgilendiğimiz bir merkez idi. Kuruçay'ın Erken Kalkolitik (EKÇ) ve Geç Neolitik (GNÇ) yerleşmeleriyle Hacılar'ın çağdaş tabakaları arasında çok yakın ilişkiler vardı. Bu iki yerleşmenin birbirinden uzaklığı 8 km. kadardı ve bu merkezlerde zaman zaman aynı kökenden halkların oturduğu anlaşılıyordu (Duru 1980, 21 v.d.d.; Duru 1986, 258). Kuruçay'da, Hacılar'a oranla çok daha geniş alanlarda çalışılmış olmakla birlikte, EKÇ ve GNÇ yerleşmelerinin bazı ayrıntıları, özellikle boyalı çanakçömlek türünün gelişme evreleri, ölü gömme gelenekleri gibi konularda belirsizlikler bulunuyordu. Bunlara ek olarak, Hacılar'da kazıların bitiminden sonra köylüler tarafından çevrede kazılar yapıldığı biliniyor ve Hacılar nekropolünün köylülerce bulunup yağma edildiği düşünülüyordu. Bu kaçak kazılardan çıktığı söylenen yüzlerce boyalı kap kacak ve figürin

likle İstanbul'daki Hollanda Tarih ve Arkeoloji Enstitüsünün düzenlediği «Ceramic Neolithic in South East Turkey» toplantılarının bildirileri yayınlanmış ve Güneydoğu Anadolu'da kazılan Cafer Höyük, Gritille ve Nevali Çori kazıları ve buluntuları hakkında bilgiler çoğalmıştır (Bk. *Anatolica* XV-1988). Ayrıca Aşıklı Höyük kazıları başlamış ve ilk sonuçlar alınmıştır (XII. Kazı Sonuçları Toplantıları 1989-Ankara).

de uluslararası eski eser piyasasına akmişti. Bu konulara açıklık getirmek amacıyla 1985 ve 1986 yaz aylarında Hacılar kazı yerinin yakınlarında bazı araştırmalar yaptık. Araştırmamız Hacılar'ın kuzey ve doğusunda yoğunlaştırıldı ve höyüğün etrafını çeviren 100 m.'lik bir kuşak içinde 28 noktada sondajlar yapıldı (Lev. 1/1,2). Sondaj çukurları 3X5 ve 3X10 m. boyutlarındaydı ve ana toprak içlerine kadar inildi. Kazılarda bu kesimlerde, daha önce köylüler tarafından bulunduğu söylenen yüzlerce eserden hiç bir tüm veya kırık örneğe rastlamadığımız gibi, mezar olabilecek sağlam veya bozuk durumda hiçbir kalıntı ve insan iskeleti parçası da bulamadık². Mezarlarla ilgili bir belge bulamamış olmamıza karşılık 1. çukurda, tarla düzeyinden 2.5 m. aşağıda, kirli sarı boyalı taban kalıntıları bulduk. Bu çukurun 25 m. kadar kuzeyinde açılan 3. çukurda -1.80 m.'de, 16 çukurda aynı derinliklerde ve 18. çukurda- 1.20 m.'de de kırmızıya boyanmış taban parçalarına rastlanıldı (Lev. 2/1, 2). Boyalı tabanlar her yerde benzer teknikte yapılmışlardı. 2-4 cm. kalınlıkta küçük taşçık ve kireç karışımı bir blokağın üzeri kille sıvanmış, bunun üstüne sarı veya kırmızı boya sürülmüş ve hafifçe açıklanmışlardı. Önceleri çok canlı olan renkler güneş altında kısa zamanda soluklaşıyorlardı. En sağlam durumdaki kırmızı boyalı tabanların bulunduğu 3. çukurda bir hayli geniş alanlarda çalışılmasına karşın, bu tabanların ait olabileceği hiçbir yapının temel veya duvarına rastlanılmadı. Bu çukurdaki tabanlar, 25 cm. kalınlığındaki birikim içinde, üç ayrı tabaka halindeydi. Tabanlar genellikle hafifçe dalgalıydı ve tabanların biri üzerinde 15-20 cm. çapında, 4-5 cm. derinliğinde çukurlar vardı. Kazılar sırasında tabanların biraz üzerinde bir kemik bız, bir kemik iğne ve üç tane kireç taşından yapılmış silindirik boncuk bulundu (Lev. 3/9-11). 1985 çalışmalarında tabanlara yakın derinliklerde bazı çanakçömlek parçalarına rastlamış ancak bunların boyalı tabanlara ait olduklarından emin olamamıştık. 1986'daki genişleme kazılarında, kırmızı tabanların birinin üzerine yapışık olarak, *in-situ* durumda 6 keramik parçası bulduk (Lev. 3/1-8). Tabanlarla ilgisi kesin olan bu parçaları aşağıda tanıtaacağız ve bunların ortaya çıkardığı sorunları tartışacağız.

² Hacılar'da yaptığımız araştırmaların sonuçları ve Hacılar'ın nekropolü sorunu ile ilgili gözlemlerimizi yakında yayınlayacağız.

Parçalardan biri ağız, diğeri dip ve 4 tanesi de şekilsiz karın parçalarıdır. Hamur renkleri Munsell Soil Color Charts'a göre 'çok koyu gri' (10 YR 3; 7.5 YR 3/1, 4; 2.5 YR 3) ve 'grimsi kahverengi'nin tonlarıdır (10 YR 5/2, 6/3; 7.5 YR 4, 5/4, 5/6, 6/4). Renklerdeki küçük değişikliklere rağmen, keramik genel olarak koyu yüzlüdür ve iç ile dış yüz arasında ufak renk farkları vardır. Hamurlarda bitkisel katkı bulunmamakta, bazılarının yüzeylerinde küçük beyaz parçacıklar ve bazılarında küçük boşluklar görülmektedir (Lev. 3/2). Kenarlar ince, yüzeyler açık ve iyice pişirilmişlerdir. Parçalardan biri dışa devrik boyunlu küçük boy bir çömleğe aittir (Lev. 3/1, 7). Karın parçalarının da çömleklere ait oldukları söylenebilir. Sonuncu parça düzleştirilmiş bir dibe aittir (Lev. 3/5, 8).

Bulduğumuz bu keramiği karşılaştırdığımız ilk merkez tabii Hacılar oldu. Hacılar'ın IX-VI. katlarının GNÇ çanakçömleği arasında en yaygın tipler kırmızı boyalı, iyi perdahlanmış monokromlarla, krem astar üzerine kırmızı boya bezek yapılmış olanlardır. (Mellaart 1970, 103). Bu tür keramiğin hemen her zaman yüksek kaliteli olduğunu ve açıklamanın çok iyi yapıldığını biliyoruz. Biçimler arasında çoğunluk kâse ve çanaklardadır (a.y. Fig. 46, 47). Devrik boyunlu çömlek azdır. Gerek bu tür ve gerek Hacılar IX-VI katlarının diğer tür çanakçömleği ile bizim boyalı tabanlar üzerinde bulduğumuz parçalar arasında bir benzerlikten söz edebilmek çok zordur.

Bölgenin ikinci Neolitik yerleşmesi Kuruçay Höyük'tedir. Kuruçay'ın GNÇ'ye ait olan 11. yapı katı Hacılar IX-VI. katlarıyla paraleldir ve bu iki merkezdeki keramik birbirine pek benzemektedir. (Duru 1984, 250 v.d.d.). Aradaki tek farklılık, Kuruçay'daki boyalı parçaların sayısı ve çeşit açısından Hacılar'a oranla çok zengin olmasıdır. Kuruçay GNÇ çanakçömleği ile bizim Hacılar'da bulduğumuz parçalar arasında da herhangi bir ilişki söz konusu değildir. Kuruçay'da, höyüğün doğu yamacında değişik nitelikli bir keramik grubuna rastlanmıştır. GN çanakçömleğinden farklı nitelikli olan bu keramik ham görünümlü bir toprak içinden çok az sayıda gelmektedir ve bunların bir yerleşim katı ile ilgisi saptanamamıştır; diğer bir söyleyişle bu keramik *in-situ* malzeme midir, yoksa biraz daha doğudaki yüksek tarlalardan sürüklenerek mi gelmiş-

tir, bilmiyoruz. Kesin olan bunların 12. kattan daha altta olduğu, yani daha eski olduğudur. Kuruçay'ın bu en erken keramiğinin rengi koyu gri ve kahverenginin tonlarıdır. Kenarlar ince ve iyi açkılıdır. Bazı parçaların yüzeyleri hafif poröz yapıdadır. Kap biçimleri arasında kâse ve çanaklar yanında, dışa dönük boyunlu çömlekler de vardır. Bu keramik grubu ile Hacılar'ın kuzeyindeki 3. çukurda bulduğumuz çanak parçaları arasında belirli bir ilişki vardır. Kuruçay'da söz konusu birikim içinde bulunmuş keramiğin Kuruçay 12. kat malzemesinden ne kadar eski olduğunu bilmiyoruz. Ancak kesin olan husus, bu mallar ile 12. kat keramiği arasında geniş kapsamlı değişiklikler vardır ve dolayısıyla bunlarla 12. kat arasında oldukça uzun bir zaman farklı olmalıdır. Kuruçay'ın en eski keramiğinin yerleşmeleri bulunmadığından, kırmızı boyalı tabanlarının olup olmadığını da bilmiyoruz, ancak bu yerleşmenin Erken Neolitik Çağa (ENÇ) ait olması büyük olasılıktır. Kuruçay ile Hacılar'da ele geçen keramik grupları arasındaki benzerliklere dayanarak, Hacılar'da bulduğumuz kırmızı tabanların ve onların üzerinden gelen malzemenin de ENÇ'ye ait olduğunu tahmin ediyoruz.

Böyle bir sonuca varıldığında bazı sorunların yanıtlanması gerekecektir. Sorulardan biri şudur : «Acaba bizim bulduğumuz boyalı tabanlar, 1960'da J. Mellaart'ın bulduğu ve Akeramik Neolitik olarak tanıttığı tabakalaşma ile aynı yerleşmelere mi aittir? Onların uzantısı mıdır?». İkinci soru da buna bağlı olarak «Aynı yerleşmeler söz konusu ise, neden J. Mellaart çok daha geniş alanlarda çalışmış olmasına rağmen keramik bulamadı da, biz çok küçük bir alanda çanakçömleğe rastladık?», olacaktır. Sorulardan birincisinin yanıtı şöyle olabilir : Hacılar GNÇ yerleşmelerinin evlerinde tabanların kırmızı veya sarıya boyandığına ilişkin bir kanıt yoktur. Boyalı tabanlar sadece Akeramik denen tabaklardadır. Bizim bulduğumuz tabanlar Hacılar I'den sonraya ait olamayacağı için, IX. kattan daha eski olmaları, yani Akeramik (!) yerleşmeler ile çağdaş olmaları gerekmektedir. Anlaşılan J. Mellaart'ın düşündüğünden biraz farklı olarak (*Mellaart 1970, Fig. 15*), söz konusu kırmızı tabanlı yerleşmeler bir hayli geniş bir alana yayılmışlardı. Hacılar'da söz konusu katlarda keramiğin bulunmamış olmasını da şöyle açıklayabiliriz : Araştırmalar göstermektedir ki,

çömlekçiliğin öğrenilmesiyle kullanımının yaygınlaşması arasında oldukça uzun bir süre geçmiştir. Başka bir söyleyişle, keramik kullanımı her yerde kolay benimsenmemiş ve bu keşif hemen tutulmamıştır. Örneğin Beldibi Mezolitik B2 katında ortaya çıkan ilkel bir keramik hemen terkedilmiştir (*Bostancı 1965*, 103 v.d.d., Res. VI). Süberde'de III. katta kullanılan kaba bir keramik türü daha sonraki katta görülmemektedir (*Bordaz 1968*, 51 v.d.d.). Benzeri bir durumla Çatal Höyük'te de karşılaşılır. Örneğin buluntu yokluğu nedeniyle keramiksiz sanılan VI B - VIII. katlarının (*Mellaart 1964*, 82) keramikli olduğu, hatta XII. katın bile keramikli olduğu, daha sonraki kazı mevsimlerinde anlaşılmıştır. (*Mellaart 1966*, 170). Çatal Höyük hafiri VI B - XII. katlar arasında her evde 5-6 tane olmak üzere, sadece 300 parça keramik bulmuştur. Çatal Höyük insanı çanakçömlek kullanımını benimseyememiş ve çok uzun bir süre taş, tahta ve diğer malzemedan yapılmış kapları tercih etmiştir. En az 1000 yıl süren Çatal Höyük Neolitikinde keramiğin gelişmesi bu yüzden çok yavaş olmuştur. Bu tutuculuk sanırım bir ölçüde Burdur Bölgesi ve Hacılar için de söz konusudur. Çanakçömlek yapımı Hacılarda bilinmekle birlikte önceleri çok az sayıda üretilmiş ve büyük bir olasılıkla J. Mellaart bu yüzden kırmızı tabanların ait olduğu yerleşmelerde keramik bulamamıştır. Bizim yaklaşık 20 m²'lik bir alanda keramik bulmamız ise, sanıyoruz sadece iyi bir rastlantıdır.

Yukarıda yaptığımız açıklamalardan sonra vardığımız sonuç şu olmaktadır : Bulduğumuz parçalar Hacılar'da Akeramik Neolitik adı verilen tabaklarla çağdaştır ve bu nedenle Akeramik Hacılar Kültürü deyimi artık kullanılmamalı, bu tabakalaşma Erken Neolitik olarak isimlendirilmelidir.

Hacılar ENÇ keramiğinin tarihlenmesine gelince : Bulduğumuz tabanların Mellaart'ın 7 yapı katı halinde saptadığı yerleşmelerden hangisiyle paralel olduğunu bilmemize olanak yoktur. Hacılar Akeramik V. kattan alınan C 14 tarihi M. ö. 7040 ± 180 (yarı ömür 5730) ya da M. ö. 6750 ± 180 (yarı ömür 5568)'dür (*Mellaart 1970*, 93) ve bizim bulduğumuz keramiği de bu tarihe yakın düşünmek gerekecektir. Kuruçay 12. kat öncesi ENÇ keramiği içinde aynı tarihleri uygun buluyoruz. Böylece M.ö. 7000 dolaylarında Burdur Bölgesinde bir ENÇ kültürünün varlığı anlaşılmış olmaktadır.

Bu kadar erken bir tarihte çömlekçiliğin varlığını düşünmek çok spekülatif bir öneri sayılmamalıdır (*Mellaart 1966, 170*). Çatal Höyük'teki en eski keramikli yerleşme M.ö. 6500'den erkene gitmektedir (*Mellaart 1975, 285*). Çatal Höyük'te ana toprağa inilmediğinden, keramiğin daha ne kadar geri gideceği belirsizdir. Çatal Höyüğün erken katlarının keramiği her ne kadar ilkel ve kalitesiz ise de, çömlek yapımının ilk basamaklarında bulunduğu söylenemez ve bu bakımdan Çatal Höyük'te de keramik yapımının 7. binyılının başlarına kadar geri gitmesi mümkündür. Burdur Bölgesi ENÇ keramiği Çatal Höyük örneklerine göre daha gelişkindir ve burada da keramik yapımının bir hayli eskiye gitmesi düşünülmelidir. Bize göre Kuruçay'da 12. kat öncesi keramiği ile Hacılar'da ele geçen parçaların prototiplerinin 8. bin sonlarına kadar inmesi pekala mümkündür. Eğer bu söylediklerimiz doğru ise, Burdur Bölgesi keramiği bugün için Anadolu'nun en eski çömlekçilik örnekleri durumundadır. Kazılar yapılmadığından niteliğini bilmediğimiz Kızılkaya Höyük Neolitiğini burada dikkate almıyoruz.

İlginç olan hususlardan biri de, 8. binyıldan 7. binyıla geçilirken Anadolu'nun batısında keramik yapımı bilinirken, doğu yarıda ve Önyasya Ülkelerinde bilinmemesidir. Çayönü Tepesi M.ö. 6. binyılının ortalarına kadar keramiği tanımamaktadır (*Çambel - Braidwood 1980, 50*). Zagros Dağlarının orta kesiminde, Kermanshah Bölgesindeki Ganjdareh'in Devresinde M.ö. 8. binyılının sonlarına doğru pişmiş toprak kapların belki taşınmaz bir eşya gibi kullanıldığı görülürken, gerçek keramiğin Jarmo'da 6. bin yılı ortalarına kadar bilinmediği (*Braidwood 1960, 537 v.d.d.; Mellaart 1975, 283*), Kuzey ve Güney Suriye'de de durumun pek farklı olmadığı görülmektedir (*Mellaart 1975, 284*). Batıya yaklaştıkça çömlekçilik tarihi daha erkene gidiyor gibidir. Çukurova'da Mersin Yümüktepe'nin XXXIII. katından alınan bir C 14 ölçümü M.ö. 6250-250 tarihini vermektedir (*Mellaart 1970; 95* - Burada verilen C 14 tarihleri kalibre edilmemiştir). Gelişkin Yümüktepe keramiğini öncüleri kuşkusuz bir hayli geriye, M.ö. 7. binyıl ortalarından daha eskiye gitmelidir. Anadolu'nun batı yarısının çömlekçilik konusunda 1000 yıl kadar bu önceliği var gibi görünüyor³.

3 Bu yazının İngilizcesi yayınlandıktan sonra, Kuruçay'ın Neolitik katlarının tarihlenmesi konusunda da bazı gelişmeler olmuştur. Kuruçay 12. kat

Sonuç olarak, Hacılar Nekropolü olarak tanıtılan kesimlerde (*Mellaart 1970, Fig. 42*) yapılan araştırmalarda, burada bir mezarlığın olmadığı kanıtlanırken, Hacılar Akeramik Neolitik denen yerleşmelerin sanıldığından daha kuzeye yayıldığı ve bunların keramikli yerleşmeler olduğu anlaşılmaktadır. Gerek Hacılar'daki son araştırmalar ve gerek Kuruçay kazılarıyla artık bölgede bir Erken Neolitik evrenin varlığı kesin olarak saptanmış olmaktadır. Bir başka önemli saptama da, Anadolu'da gerçek anlamda ilk keramiğin (Beldibi buluntularını saymıyoruz), Burdur Bölgesinde Kuruçay ve Hacılar'da görölmesidir. Acaba burada bir Akeramik Neolitik basamak hiç olmamış mıdır? Başka bir anlatım ile bu bölgede Neolitik çağa çanakçömlek yapımı bilinerek mi girilmiştir, bilmiyoruz. Ancak uygarlık tarihinin en erken keramiği sayılabilecek örneklerin Beldibi'nde bulunduğu ve Beldibi'nin de Burdur'a pek uzak olmadığını unutmamak gerekir.

ile onun hemen altında bulunmuş hayvan kemiklerinden alınan C 14 tarihleri yak. M.ö. 6000/6200'leri vermiştir. 13. katın ise 12. kattan bir hayli erken olması gerekeceğinden, Kuruçay 13. kat ile Hacılar'da bizim bulduğumuz çömlek parçalarının yak. ol. M. 7000 dolaylarına tarihlenebileceklerini düşünüyöruz. Bu tarihleme konularında ayrıntılar ve tartışmalar, şu anda baskıda olan Kuruçay Höyük final raporunun birinci cildinde (*Kuruçay Höyük 1*) verilmektedir.

KULLANILAN KAYNAKLAR VE KISALTMALAR

Bordaz, Jacques;

- 1968 «The Suberde Excavations, South-Western Turkey. An Interim Report», *TAD* XVII/2, s. 43 v.d.d.

Bostancı, Enver;

- 1965 «The Mesolithic of Beldibi and Belbaşı and the Relation with the Other Findings in Anatolia», *Antropoloji*, 3, s. 103 v.d.d.

Braidwood, Robert J., v.b.;

- 1960 *Prehistoric Investigations in Iraqi Kurdistan*, Chicago,

Cauvin, Jacques;

- 1972 «Nouvelles Fouilles a Tell Mureybat (Syria) : 1971-1972 : Rapport preliminaire», *AAAS*, s. 105 v.d.d.

Cauvin, Jacques, Olivier Aurenche;

- 1981 «Premier Sondages sur le Site Neolithique de Cafer Höyük», *II. KST (Kazı Sonuçları Toplantısı)* Ankara, s. 175 v.d.d.

Cauvin, Jacques, Olivier Aurenche;

- 1982 «Cafer Höyük 1980» *III. KST*, Ankara, s. 119 v.d.d.

Cauvin, Jacques;

- 1984 «Cafer Höyük», *V. KST*, Ankara, s. 65 v.d.

Cauvin, Jacques, O. Aurenche;

- 1986 «La Campagne de Fouilles 1984 a Cafer Höyük», *VII. KST*, Ankara, s. 17 v.d.d.

Cauvin, Jacques; O. Aurenche;

- 1987 «Les Fouilles 1985 a Cafer Höyük», *VIII. KST*, Ankara, s. 39 v.d.d.

de Contenson, H.;

- 1971 «Tell Ramad A Village Site of Syria of the 7th and 6th Millenium B.C.», *Archaeology*, 24, s. 278 v.d.d.

- Halet Çambel, Robert J. Braidwood, v.b.;
- 1980 *İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi. Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları I*, İstanbul.
- Duru, Refik;
- 1980 *Kuruçay Höyüğü Kazıları 1978-1979 Çalışma Raporu*, İstanbul, (Anadolu Araştırmaları-Ek Yayın 2).
- Duru Refik;
- 1986 «Kuruçay Höyüğü Kazıları. 1984 Çalışma Raporu», *Belleten*, L, s. 247 v.d.d.
- Ellis, Richard;
- 1983 «The 1981 Season at Gritille Höyüğü», *IV. KST*, s. 83 v.d.d.
- Ellis, Richard;
- 1984 «The Gritille Project», *V. KST*, s. 117 v.d.d.
- Ellis, Richard;
- 1985 «The 1983 Season at Gritille», *VI. KST*, s. 65 v.d.
- Esin, Ufuk;
- 1979 *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa (G.ö. 10.500 - 7.000 yılları arası) I*, İstanbul.
- French, David;
- 1972 «Excavations at Can Hasan III», *Papers in Economic Prehistory (Ed. E. H. Higgs)*, Cambridge, s. 181 v.d.d.
- Kenyon, Kathleen M.;
- 1960 «Excavations at Jericho, 1956-58», *PEQ*, s. 1 v.d.d.
- Mellaart, James;
- 1961 «Excavations at Hacilar. Fourth Preliminary Report, 1960», *A.S.* XI, s. 39 v.d.d.
- Mellaart, James;
- 1964 «Excavations at Çatal Hüyük, 1963», *A. St.*, XII, s. 39 v.d.d.

Mellaart, James;

1966 «Excavations at Çatal Hüyük, 1965», *A. St.*, XVI,
s. 165 v.d.d.

Mellaart, James;

1970 *Excavations at Hacilar I-II*, Edinburgh.

Mellaart, James;

1975 *The Neolithic of the Near East*, London.

Roodenberg, J. J.;

1981 «Hayaz Höyük Kazılarının İlk Sonuçları»,
III. KST, Ankara, s. 93 v.d.

Roodenberg, J. J.;

1985 «1983 Yılı Hayaz Höyük ve Civarı (Kumartepe) Ka-
zıları», *IV. KST*, Ankara, s. 1 v.d.d.

Rollefson, Gary O.;

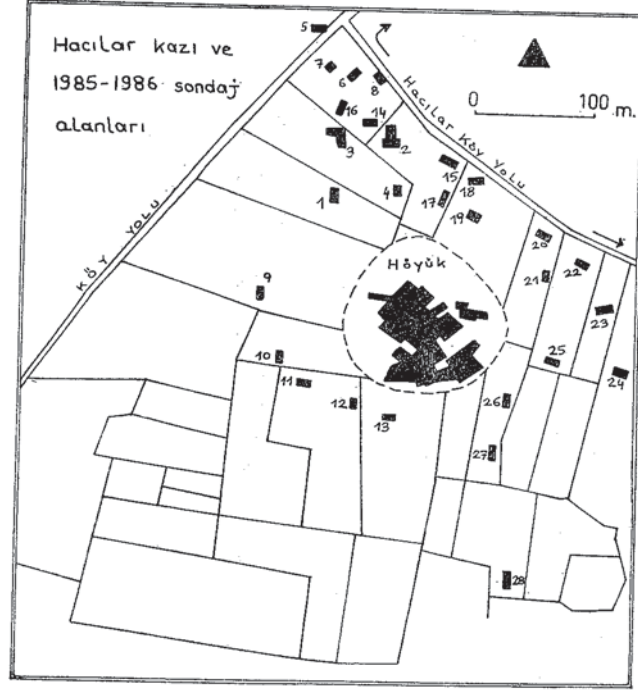
1985 «The 1983, Season at the Early Neolithic Site Ain
Gazal», *National Geographic Research*, Winter, s. 44
v.d.d.

Schaeffer, Claude v.b.;

1962 *Ugaritica IV*, Paris, s. 261 v.d., 317 v.d.d.

Todd, Ian;

1980 *The Prehistory of Central Anatolia I. The Neolithic
Period*, Göteborg.

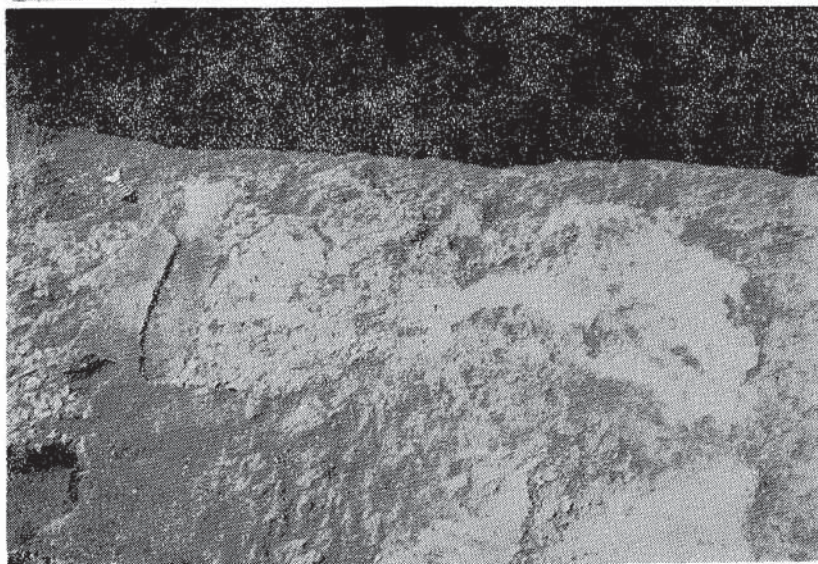
1 — Hacılar höyüğü ve çevresinde yapılan sondajlar

2 — Sondaj alanının kuzeyden görünümü

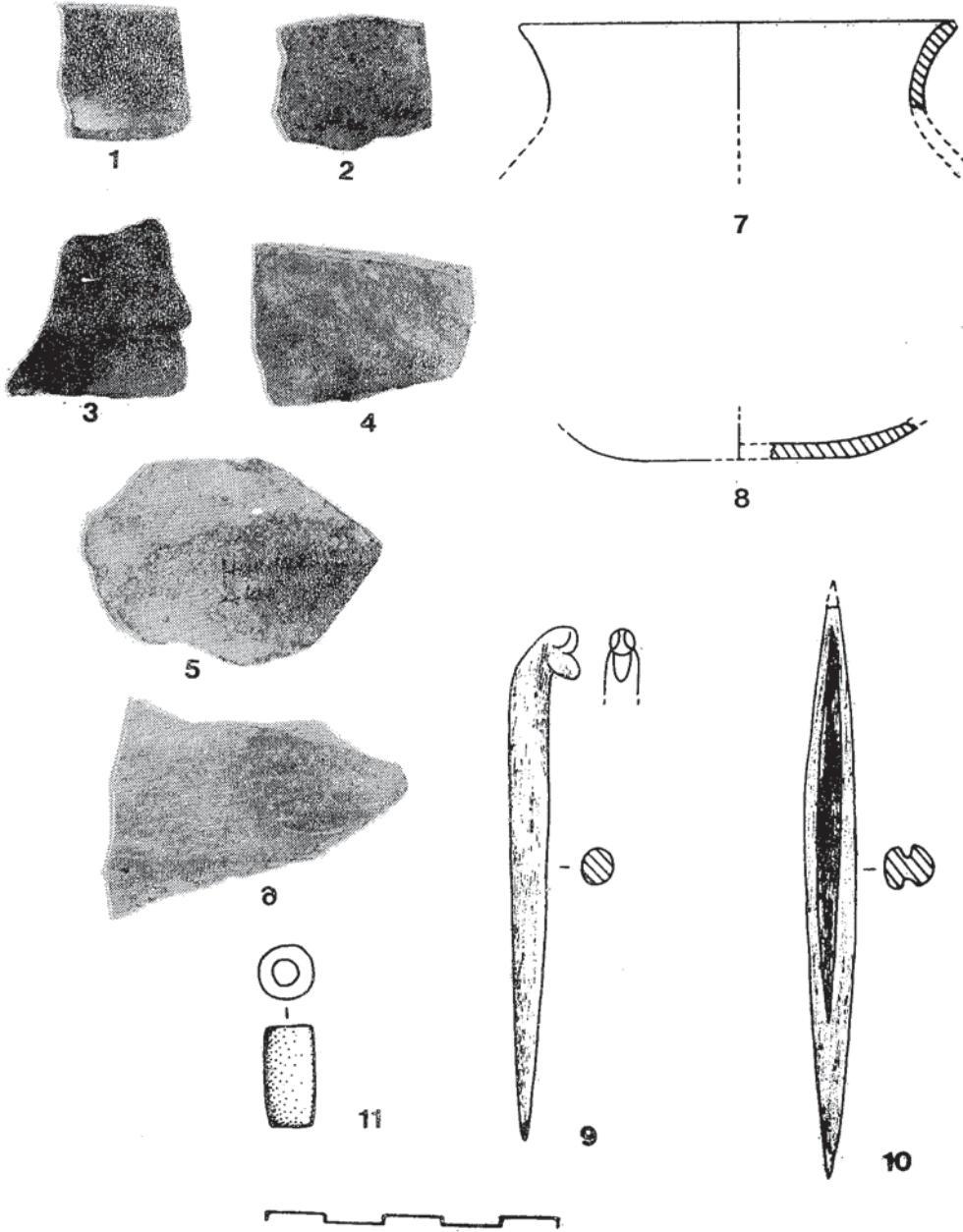
1 — 3. Sondaj

2 — 3. Sondajda saptanan boyalı tablolar

Lev. 3

R. DURU

Çukurda ele geçen keramik parçaları (1-8) ve
1. çukurda bulunan kemik bızlarla (9-10) taş boncuk tanesi (11).